

CHRISTOPH WILLIBALD GLUCK

– uz 300. godišnjicu rođenja

Marija Barbieri

*“Želim glazbi vratiti njezino prvotno značenje,
a to je služenje poeziji. Želim da ona pojača
izraz osjećaja i poveća zanimljivost situacije
a da pritom ne bude prekinuta radnja.*

*Glas, instrumenti, zvukovi, pa čak i tišina,
moraju biti usmjereni jedinom cilju - izrazu,
a jedinstvo riječi toliko blisko izrazu i
melodiji, da se stvara dojam kako je glazba
u isto tolikoj mjeri usklađena s riječima,
koliko i riječi s glazbom”*

Christoph Willibald Gluck

Osamnaesto stoljeće koje je počelo vladavinom Kralja Sunca, Luja XIV., a završilo Francuskom revolucijom koja je stubokom izmijenila Europu, donijelo je možda najveće i najvažnije promjene u cjelokupnom načinu mišljenja i doživljavanja. Obilježilo ga je nekoliko divovskih ličnosti. Jedna od najvećih bio je na području glazbe njemački skladatelj Christoph Willibald Gluck (1714.-1787.). Sam njegov život obuhvaća razvoj duhovne misli tog iznimno zanimljivog stoljeća. Preskočit ćemo općepoznate i dostupne biografske podatke i staviti naglasak na njegovo skladateljsko umijeće i značaj.

Gluck je bio poznat i priznat kao skladatelj briljantnih vokalnih partitura u najčišćem stilu onoga doba - a to je značilo udovoljavati samovolji mušičavih pjevača, najčešće kastrata. Za njim je bilo više od dvadeset opera skladanih uglavnom na Metastasijeve librete, uzvišene ljepote pjesničkog stiha, ali plošne i bezizražajne u recitativima praćenima samo čembalom. No 1761. godine upoznaje svog vršnjaka talijanskog libretista Ranierija de' Calzabigija koji se upravo vratio iz Pariza gdje je došao u doticaj s naprednim idejama francuskih enciklopedista a koji su i u glazbi željeli napredak - sjediniti u operi ono najbolje iz talijanske i francuske tradicije.

Susret Glucka i Calzabigija bio je jedan od onih susreta koji ulaze u povijest glazbe kao presudni događaj u njezinu razvoju. Calzabigi je Glucku ponudio libreto svoje *azione teatrale* "Orfeo ed Euridice" ("Orfej i Euridika"). Calzabigi je smatrao da bi "dramskom pjesništvu bila prikladna samo ona glazba koja bi se najviše približila prirodnoj deklamaciji, živahnoj i snažnoj", a mit o Orfeju bio je kao stvoren da se ostvare te težnje, da se postigne *divna jednostavnost*. Ali najteže je biti jednostavan i to mogu samo najveći. A Gluck je i bio jedan od najvećih, ne samo kao glazbenik nego i kao čovjek, i s pravom je rekao francuski dramatičar, esejist i povjesničar Romain Rolland da "jedna od tajni neodoljivog zanosa njegove umjetnosti leži u njegovoj moralnoj plemenitosti, čestitosti i vrlini" i zaključio: "On je velik čovjek čista srca."

Za praiizvedbu "Orfeja i Euridike" 5. listopada 1762. godine u Beču Glucku je stajao na raspolaganju jedan od najpoznatijih pjevača-kastrata XVIII. stoljeća - alt Gaetano Guadagni. Za razliku od većine kastrata koji su se isticali blistavom pjevačkom tehnikom i virtuoznošću, Guadagni je bio izvrstan glumac i vrhunski interpret recitativa. Također za razliku od većine kastrata, strogo je poštovao Gluckove stilske zahtjeve. Opera je dočekana prilično ravnodušno, s više kritike nego oduševljenja.

Svoje su ideje Calzabigi i Gluck zajedno opširno izložili 1767. godine u predgovoru kasnijem zajedničkom djelu - operi "Alceste" prema Euripidu. "Alceste" je u izvorniku na talijanskom praiizvedena u Burgtheatru u prosincu 1767. Ona je možda najuzvišeniji izraz Gluckove težnje *divnoj jednostavnosti*. I treća Gluckova reformna opera, također na Calzabigijev libreto, "Paride ed Elena" ("Paris i Helena"), praiizvedena je 1770. godine u Burgtheatru. Iz nje se redovito izvodi jedna od najljepših i najslavnijih tzv. starih talijanskih arija "O del mio dolce ardor".

Osjećajući da je Beč pretijesan za njegove poglede na operu i glazbu uopće, Gluck je 1774. godine otišao u Pariz. Počeo je raditi na dvama djelima - "Ifigeniji u Aulidi" prema Racineu, i preradi "Orfeja i Euridike". Opet je odabrao antičku temu, u čijem je središtu žrtva, ali ne u korist jedinke, nego cijele zajednice. Namjera mu je bila da sve zamisli koje su on i Calzabigi proveli u djelo u operama nastalima u Beču, ostvare i potvrde u Parizu. U tu je svrhu zadržao neke elemente francuske operne tradicije, ustrajao na zborskoj i baletnoj glazbi kao neodvojivom dijelu cjeline, na kratkim i slobodno koncipiranim vokalnim odlomcima i znatnom udjelu orkestra. Uspjeh premijere u travnju 1774. godine bio je velik. Kad je Joseph Legros, vodeći *haute-contre* (visoki tenor) Opére, koji je pjevao Ahila, prosipanjem obilja nota u visokom registru izražavao odlučnost da spasi Ifigeniju, bio je tako uvjerljiv da je naveo plemiće da isuču mačeve i pridruže mu se na pozornici u toj plemenitoj nakani. "Ifigenija u Aulidi" prva je Gluckova opera izvedena u

Hrvatskoj. Premijera je bila u Zagrebu 6. srpnja. 1933. godine pod ravnanjem Krešimira Baranovića u režiji Tita Strozija, a glavne su uloge pjevali Vilma Nožinić, Ančica Mitrović i Josip Križaj.

Daljnje izvedbe Gluckovih opera u pariškoj Académie Royale de Musique, tj. Velikoj operi u tolikoj će mjeri uzbuditi pariške duhove da će se stvoriti dva vrlo ratoborna tabora - pristaša i protivnika njemačkog majstora. Protivnici su se opredijelili za talijanskog skladatelja Niccolò Piccinnija koji je došao u Pariz 1776. godine na poziv Gluckovih protivnika, pristaša talijanske opere. Svojim pjevnijim talijanskim jezikom trebao se suprotstaviti Gluckovu dramatičanom opernom stilu. I tako se, ni kriv ni dužan, trebao postaviti na čelo tabora koji se borio da zadrži postojeće stanje, *Ancient Regime*, neprirodno u glazbi i neprirodno u društvu. U Parizu se Gluck morao boriti protiv kazališnih običaja onoga doba, opće samovolje i nediscipline, ali je ostajao neumoljiv i nije dopustio izvedbu dok nije bila potpuno spremna. Sukobi gluckista i piccinista bili su tako snažni da su se održavali i dvoboji i to ne oni umjetničke naravi. Pristaše, odnosno protivnici Glucka, bili su i politički protivnici i suparnici na društvenoj ljestvici. Kraljica Marie Antoinette štitila je Glucka - svojega nekadašnjeg učitelja, a još moćna milosnica Luja XV., Madame Dubarry, opredijelila se za talijanskog opernog majstora.

U Académie Royale de Musique 2. kolovoza 1774. godine, s naslovom "Orphée et Eurydice" izveden je prerađeni Orfej i postigao pun uspjeh. Pariška publika nije podnosila kastrate, i ulogu Orfeja morao je prilagoditi tenoru, Josephu Legrosu. Njemu za volju dopisao je i ariju na kraju prvoga čina "L' espoir renaît dans mon âme". Oduševljen operom, veliki francuski enciklopedist Jean-Jacques Rousseau izjavio je "*Kako život ipak nešto vrijedi kad čovjek može cijela dva sata toliko uživati!*" Pravi trijumf opera je postigla i na izvedbi u Théâtreu Lyrique u Parizu u studenome 1859. godine, koju je priredio Hector Berlioz uz pomoć Camillea

Saint-Saënsa, i njome dirigirao. Kombinirao je bečku i parišku verziju i ulogu Orfeja vratio u originalan oblik, ako se, naravno, ženski alt može smatrati ekvivalentom muškom kastratu altu. Prva pjevačica koja je pjevala takvog Orfeja bila je glasovita Pauline Viardot-Garcia, jedna od ne samo najvećih pjevačica nego i najzanimljivijih umjetničkih osobnosti druge polovine XIX. stoljeća. Prva hrvatska izvedba opere bila je 2. prosinca 1939. u Zagrebu.

Gluck je zatim skladao "Armidu", posluživši se epizodom iz "Oslobođenog Jeruzalema" ("La Gerusalemme liberata") talijanskog pjesnika Torquata Tassa, praižvedenu u rujnu 1777. godine. Priča o fatalnoj čarobnici bila je Gluckov izlet u fantastiku, u maštovito oblikovanje vanjskog sjaja scenskih efekata, što dokazuje njegovo zanimanje za francusku operu-balet.

Nakon "Armide" sukob gluckista i piccinnista dosegnuo je vrhunac. Stanovitu presudu trebala je donijeti opera istog naslova "Iphigénie en Tauride" ("Ifigenija na Tauridi"). Gluck se vratio antici i odabrao drugi dio priče o Ifigeniji koja veliča bratsku ljubav i prijateljstvo. Svoju je junakinju obdario četirima izvanrednim kontrastnim arijama, a Oresta impresivnim prizorom ludila. Stjecajem okolnosti, dok su se u Parizu održavali pokusi za Gluckovo remek-djelo, drugi veliki njemački stvaralac završavao je dramu istog naslova, temeljenu također na Euripidovoj tragediji. Šest mjeseci prije praižvedbe Gluckove opere, "Ifigenija na Tauridi" drama Johanna Wolfganga von Goethea prikazana je prvi put u Weimaru. Dva velika umjetnika prišla su tom sadržaju na sebi svojstven i različit način. Gluckova je muzička drama prožeta duhom klasičnog humanizma koji je očit u snazi samoobuzdavanja, toplini i jasnoći misli. Sam tekst libreta jedan je od najljepših u cjelokupnoj klasičnoj opernoj literaturi, tako lijep da mu se nekoliko desetljeća davala prednost pred Goetheom.

Sastavio ga je mladi Nicolas François Guillard, jedan od najpoznatijih libretista svojega doba, prema istoimenoj drami Guymonda de la Touchea.

Mnogi smatraju tu operu Gluckovim najboljim djelom, ističući njezino stilsko jedinstvo, savršeno prožimanje lirskog i dramskog, bogatstvo nadahnuća te psihološku razradu likova i situacija. Nakon praizvedbe u svibnju 1779. godine jedan je suvremenik primijetio da ima mnogo lijepih odlomaka u operi. "Samo je jedan - cijelo djelo!", odgovorio je veliki Gluckov zagovornik, književnik i pjesnik Abbé Arnaud (1718.-1784.). Gluck je za Pariz skladao još operu "Echo et Narcisse" ("Eho i Narcis"), praizvedenu 1779. godine, i nakon njezina neuspjeha vratio se razočaran u Beč, u kojemu je umro 15. studenoga 1787. godine.

"Ifigenija na Tauridi" logičan je zaključak Gluckove operne reforme, sažetak umjetničkih ideala kojima je težio cijeloga života. Glazbenim jezikom koji je na određen način objektiviziran, Gluck napokon prekida sa starim krutim svijetom *opere serie* i u želji da stvori *opernu dramu* stvara pravu *muzičku tragediju* te tako dovršava načela koja je izrazio u predgovoru "Alceste". Tako je potpuno ostvario svoj cilj. Talijanskoj operi seriji udahnuo je nov život, "Ifigenijom u Aulidi" udahnuo je nov život i francuskoj lirskoj tragediji, a "Ifigenijom na Tauridi" stvorio je novu muzičku tragediju po uzoru na grčku tragediju. Važnu je ulogu dao zboru i plesovima. Zbor aktivno sudjeluje u radnji, a plesovi izviru iz nje. U najpoznatijem odlomku opere, ariji "O malheureuse Iphigénie!" glavna junakinja pokazuje se kao stroga i plemenita osoba, ali topla srca koje shvaća bol. I upravo je ta arija sinteza Gluckova doživljavanja te klasične teme: tragedija i ljepota spajaju se u opću i ljudsku istinu. Kao da je birajući univerzalne teme za sadržaj svojih opera Gluck potvrđivao vlastitu univerzalnost. Cijelo europsko kulturno naslijeđe, nove tekovine, sve iskustvo i sve novine sadržane su u djelima toga skladatelja koji je isto toliko Nijemac koliko i Talijan ili Francuz, s obzirom na njegov udio u glazbi svih naroda na tim govornim područjima. Uostalom, skladao je na talijanska, francuska i njemačka libreta znajući uvijek glazbu prilagoditi zahtjevima tih jezika. Ne nazivaju ga bez razloga *opernim Racineom* zbog njegova glazbenog jezika koji je istodobno jednostavan, prirodan i uzvišen.

Diskografija:

Orfeo ed Euridice (verzija iz 1762)

G. Simionato, S. Jurinac, VPO, Herbert von Karajan, Salzburger Festspiele 1959

© DG 439101

Orfeo ed Euridice (verzija iz 1762)

B. Fink, V. Cangemi, Freiburg Baroque Orchestra, René Jacobs

© Harmonia Mundi CD 901742/43 (2 CD)

Orfeo ed Euridice (Berliozova prerada)

von Otter, B. Hendricks, Monteverdi choir, Lyons Opera orchestra, Gardiner

© EMI 5 56885 2 (2 CD)

Alceste (pariška verzija na talijanskom)

Maria Callas, ansambl Scale, Carlo Maria Giulini, snimka u živo iz 1954.

© Melodram 1994

Alceste (pariška verzija iz 1776)

von Otter, EBS, Théâtre du Chatelet, John Eliot Gardiner/ Robert Wilson Chatelet DVD / © Philips CD 470 293 2

Iphigénie en Tauride (bečka verzija)

Sena Jurinac, Hermann Prey, Fritz Wunderlich, Chor und Orchester des Bayerischen Rundfunks, Rafael Kubelik, snimka u živo iz 1965

© Myto Records 91544 (2 CD)

Iphigénie en Tauride (pariška verzija)

M. Delunsch, S. Keenlyside, Les Musiciens du Louvre, Marc Minkowski

© ARCHIV 471 133 2 (2 CD)